

**Barbara Misztal**

Uniwersytet Rzeszowski

## WYKORZYSTANIE NIEKTÓRYCH ELEMENTÓW LEKSYKONU METATEKSTOWEGO W KSZTAŁCENIU HUMANISTYCZNYM

### 1. Słowo wstępne

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest zasygnalizowanie pewnych rozwiązań poświęconych współczesnemu kształceniu humanistycznemu. Po części jest to poszukiwanie lekarstwa na problemy, które w drugim numerze *Słowa* podjął Kazimierz Ożóg [2011: 153–166]. Nauczyciele z pewnością będą zgodni z opinią językoznawcy o kryzysie nauczania humanistycznego, kryzysie czytania, uczenia się i co interesuje nas w tym miejscu najbardziej – **kryzysie budowy zdania**, budowy tekstów, jak również o chaosie w komunikowaniu się. Przyczyną wspomnianych problemów jest przede wszystkim coraz mniejszy kontakt dzieci i młodzieży w wieku szkolnym z tekstem drukowanym, niska frekwencja czytelnictwa oraz nadmiar bodźców pochodzących z przekazów medialnych. Z jednej strony obecne społeczeństwo określamy mianem informacyjnego [por. Gajek: 2008] ze względu na powszechny dostęp do wszystkich gałęzi mass mediów, czyli radia, prasy, telewizji oraz internetu. Z drugiej natomiast pokolenie elektroniczne odbiera przede wszystkim obrazy i nimi się komunikuje, odbiorca często jest „atakowany” przez szybko zmieniające się kadry filmów, reklam, a dialog między ludźmi polega na wymianie zdjęć, plików filmowych, emotikonów i krótkich komentarzy. Efektem tych przemian jest narastająca trudność w czytaniu ze zrozumieniem, w pojmowaniu sensu tekstów pisanych, szybka rezygnacja z wysiłku intelektualnego, kryzys myślenia twórczego i związany z tym kryzys wyobraźni. Najprościej rzecz ujmując, otaczająca rzeczywistość oferuje młodemu pokoleniu komunikaty, które nie mobilizują do analizowania, łączenia faktów, poszukiwania intertekstualności, myślenia historycznego. Problemem współczesnego ucznia jest chaotyczność i fragmentaryczność uczenia się, brak chęci poszukiwania i samodzielnego studiowania wiedzy.

Warto tu również zwrócić uwagę na zjawisko tzw. *edutainmentu* (nelologizm z języka angielskiego, powstały z połączenia słów *education* i *entertainment*, czyli edukacja i rozrywka), oferowanego przez współczesne media pod hasłem programów edukacyjnych w formie zabawy. **Edurozrywka** nie jest efektem chęci edukowania społeczeństwa, lecz wynika z zależności mediów masowych od rynku reklamy. Duża liczba stacji komercyjnych i programów wymusza na twórcach stałe uatrakcyjnianie oferty, co przyzwyczaja odbiorcę do oczekiwania na stymulację emocjonalną. Emocje odzwierciedlają natomiast niepewność, sprzeczność, zamieszanie pojęciowe, w efekcie czego widz nie zapamiętuje właściwych odpowiedzi, sam też ich nie poszukuje [Lisowska-Magdziarz 2009]. Magdalena Piechota nazywa to nauczaniem pozorowanym, gdzie naukę przedstawia się jako serię skeczowych eksperymentów, odwołujących się do emocji, a nie do intelektu, gdzie nie ma zapewnienia zrozumienia praw nauki. Tę sprowadza się do roli towaru, a człowieka do roli *homo festivus* (zabawiającego się) [Piechota 2009].

Kończąc słowo wstępne, wspomnę o zjawisku **kultury konwergencji**, która przybiera formę kultury uczestnictwa w mediach. Fani i konsumenci przekazów medialnych zapraszani są do aktywnego udziału, tworzenia i redystrybucji nowych treści oraz współtworzenia nowych form przekazu. Odbiorcy w coraz większym stopniu są świadomi swoich potrzeb komunikacyjnych i żądają coraz większego stopnia interaktywności, współudziału w tworzonych przez media komunikatów [Fiut 2011: 14]. Uczestnictwo tzw. człowieka z ulicy w mediach poprzez esemesowe głosowanie i wystąpienia w programach z gatunku *talent show*, edycję programów typu *reality show*, rozmowy internetowe z bohaterami seriali, a także poprzez wykorzystanie portalu społecznościowego *Facebook* w programach telewizyjnych decyduje o jakości języka w mediach. Dyskurs mediów elektronicznych przejawia cechy, które przypisujemy komunikacji mówionej. Konwergencja mediów powoduje zatem przesunięcia komunikacyjne [termin za: Żydek-Bendarczuk 2005: 25], które zmieniają wyobrażenie o pojęciu tekstu.

Zarys sytuacji uzupełnić należy przedstawieniem postawy ucznia, który w opisanym rzeczywistości poszukuje rozwiązań dla niego jak najprostszych, zatem gotowych zadań domowych, prezentacji multimedialnych, tekstów zadań oferowanych przez opracowania i streszczenia lektur oraz portale internetowe, na których zwyczajnie można kupić sobie napisanie zadania czy pracę. Testy kompetencji w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych sprawdzają przede wszystkim umiejętność czytania ze zrozumieniem, logicznego myślenia i wykorzystania pozyskanej informacji w praktyce. Ogólne kompetencje w nowoczesnej szkole skupiają się na umiejętności planowania i organizowania własnego procesu uczenia się, efektywnego współdziałania w zespole, rozwiązywania problemów w twórczy sposób i skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach. Oczywisty jest fakt, że zdobycie tych umiejętności zapewnia tu właściwe, ukierunkowane kształcenie humanistyczne.

## 2. Anglosaski model kształcenia – *academic writing course*

W pierwszym polskim podręczniku dla autorów *Jak zostać pisarzem* pod redakcją Andrzeja Zawady znajduje potwierdzenie własnych obserwacji co do anglosaskiego modelu kształcenia. Początki systematycznego nauczania pisania, przedmiotu o nazwie *English composition*, zwanego następnie *creative writing*, miały miejsce w latach 30. XX w. na Uniwersytecie Harvarda. Przedmiot ten opiera się na łączeniu teorii z praktyką w nauce tworzenia tekstów o wysokim poziomie językowej organizacji. Amerykański i brytyjski rynek wydawniczy oferuje liczne podręczniki z zakresu twórczego pisania, a uniwersytety różnorodne kursy temu poświęcone. Andrzej Zawada stwierdza, że niestety nawet uniwersytety w Polsce nie propagują nauczania sztuki pisania, sprawnego posługiwania się językiem ojczystym w piśmie i w mowie, gdyż rezygnują z wymogu przygotowania rozpraw dyplomowych na studiach licencjackich, nawet na kierunkach filologicznych. A przecież doskonale wiąże się to z ważnym w kształceniu humanistycznym wysiłkiem intelektualnym, na który składa się umiejętność poszukiwania materiałów, opracowywania ich, posługiwania się słownikami, różnego rodzaju źródłami, umiejętność analizy, wykładu, argumentacji i polemiki [Zawada 2011: 13–20].

Pozostając przy wzorach z anglosaskiego modelu kształcenia, warto zwrócić uwagę na sposób nauczania języka angielskiego jako obcego. Już na drugim etapie kształcenia podstawowego (klasa V, VI szkoły podstawowej) w książkach do nauki języka widoczne są zagadnienia poświęcone strukturze organizacji tekstu w działach pisanie (*writing*) i mówienie (*speaking*). W podręcznikach wykorzystywanych na wszystkich poziomach kursu odnajdujemy stopniowo wprowadzane słownictwo, organizujące wypowiedź ustną lub pisemną. Oto przykład, w jaki sposób przedstawia się uczniom i studentom użyteczny leksykon ułatwiający organizację tekstu, podzielony na:

- *sentence connectors* – wyrażenia umożliwiające wprowadzanie myśli w jednym zdaniu i kontynuowanie oraz rozwijanie jej w zdaniach kolejnych, zachowanie spójności pomiędzy fragmentami tekstu; wyrażenia wprowadzające temat, porządkujące i hierarchizujące treści, podkreślające fragmenty według autora bardziej ważne, wprowadzające nowe informacje, argumenty itp.:

| Logical / sequential order                                                                                                                                                                                                                                  | Order of importance                                                                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Firstly, secondly, thirdly etc</i></li> <li>• <i>Next, last, finally</i></li> <li>• <i>In addition</i></li> <li>• <i>Furthermore</i></li> <li>• <i>Also</i></li> <li>• <i>At present / presently</i></li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Most / more importantly</i></li> <li>• <i>Most significantly</i></li> <li>• <i>Above all</i></li> <li>• <i>Primarily</i></li> <li>• <i>It is essential / essentially</i></li> </ul> |

|                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Contrast</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>However</i></li> <li>• <i>On the other hand</i></li> <li>• <i>On the contrary</i></li> <li>• <i>By (in) comparison</i></li> <li>• <i>In contrast</i></li> </ul> | <b>Result</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>As a result</i></li> <li>• <i>As a consequence</i></li> <li>• <i>Therefore</i></li> <li>• <i>Thus</i></li> <li>• <i>Consequently</i></li> <li>• <i>Hence</i></li> </ul> |
| <b>Comparison</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Similarly</i></li> <li>• <i>Likewise</i></li> <li>• <i>Also</i></li> </ul>                                                                                    | <b>Reason</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>The cause of</i></li> <li>• <i>The reason for</i></li> </ul>                                                                                                            |

- *subordinators* – wykładniki zespolenia występujące na początku lub w środku zdania, użyteczne na przykład w zastosowaniu porównań lub w tworzeniu opowiadań:

|                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Comparison &amp; Contrast</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Although</i></li> <li>• <i>Though</i></li> <li>• <i>Even though</i></li> <li>• <i>While</i></li> <li>• <i>Whereas</i></li> </ul> | <b>Cause / effect</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Since</i></li> <li>• <i>So that</i></li> <li>• <i>Because</i></li> </ul>  | <b>Time</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>After</i></li> <li>• <i>When</i></li> <li>• <i>Until</i></li> <li>• <i>Whenever</i></li> <li>• <i>Before</i></li> </ul> |
| <b>Possibility</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>If</i></li> <li>• <i>as if</i></li> <li>• <i>whether</i></li> <li>• <i>unless</i></li> </ul>                                                   | <b>Place &amp; manner</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Wherever</i></li> <li>• <i>Where</i></li> <li>• <i>How</i></li> </ul> |                                                                                                                                                                                 |

- *linking words and phrases* – inne wyrażenia wprowadzające nową informację, argumentację, porównanie itd.:

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Sequence</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>First / firstly, second / secondly, third / thirdly etc</i></li> <li>• <i>Next, last, finally</i></li> <li>• <i>In addition, moreover</i></li> <li>• <i>Further / furthermore</i></li> <li>• <i>Another</i></li> <li>• <i>Also</i></li> <li>• <i>In conclusion</i></li> <li>• <i>To summarise</i></li> </ul> | <b>Result</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>So</i></li> <li>• <i>As a result</i></li> <li>• <i>As a consequence (of)</i></li> <li>• <i>Therefore</i></li> <li>• <i>Thus</i></li> <li>• <i>Consequently</i></li> <li>• <i>Hence</i></li> <li>• <i>Due to</i></li> </ul> |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

| Addition                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Reason                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>And</i></li> <li>• <i>In addition / additionally / an additional</i></li> <li>• <i>Furthermore</i></li> <li>• <i>Also</i></li> <li>• <i>Too</i></li> <li>• <i>As well as</i></li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                      | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>For</i></li> <li>• <i>Because</i></li> <li>• <i>Since</i></li> <li>• <i>As</i></li> <li>• <i>Because of</i></li> </ul>                                                                                                                                                                                                |
| Contrast                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Comparison                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>However</i></li> <li>• <i>Nevertheless</i></li> <li>• <i>Nonetheless</i></li> <li>• <i>Still</i></li> <li>• <i>Although / even though</i></li> <li>• <i>Though</i></li> <li>• <i>But</i></li> <li>• <i>Yet</i></li> <li>• <i>Despite / in spite of</i></li> <li>• <i>In contrast (to) / in comparison</i></li> <li>• <i>While</i></li> <li>• <i>Whereas</i></li> <li>• <i>On the other hand</i></li> <li>• <i>On the contrary</i></li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Similarly</i></li> <li>• <i>Likewise</i></li> <li>• <i>Also</i></li> <li>• <i>Like</i></li> <li>• <i>Just as</i></li> <li>• <i>Just like</i></li> <li>• <i>Similar to</i></li> <li>• <i>Same as</i></li> <li>• <i>Compare</i></li> <li>• <i>compare(d) to / with</i></li> <li>• <i>Not only...but also</i></li> </ul> |

Za kolejny przykład niech posłuży broszura umiejętności dla studentów The Flinders University w południowej Australii. **Linking words and phrases** pogrupowano według następujących punktów:

1. **Enumeration** – słowa i wyrażenia umożliwiające porządkowanie informacji, np.:  
*first > furthermore > finally*  
*one > a second > a third etc.*  
*first(ly) > second(ly) > third(ly) etc.*  
*to begin/start with > in the second place > moreover > to conclude*  
*above all, last but not least*  
*first and foremost*  
*first and most importantly*
2. **Addition** – elementy umożliwiające dodawanie informacji do wcześniej wyrażonych treści, np.:
  - a) **reinforcement** – wzmacniające treść komunikatu, wprowadzające akcent na poszczególne frazy: *above all, indeed, actually, in addition, additionally, moreover, again, not only... but also..., also, notably, as well (as), obviously,*



*besides, particularly, especially, specifically, further then, furthermore, what is more;*

- b) **comparison** – wprowadzające porównanie: *in the same way, both... and..., likewise, correspondingly, similarly.*
3. **Transition** – słowa i wyrażenia wprowadzające nową myśl, np.: *now, regarding, turning to, with respect/regard to, as for, as to.*
4. **Summary** – słowa i wyrażenia wprowadzające uogólnienie i podsumowanie, np.: *altogether, then, hence, therefore, in brief, thus, in conclusion, to conclude, in short, to sum up, overall, to summarise.*
5. **Reference and Example** – słowa i wyrażenia umożliwiające powrót do wcześniejszych treści oraz wprowadzające przykłady, np.: *and, mainly, as follows, mostly, chiefly, namely, for instance, notably, for example, or, in other words particularly, in particular, such as, including that is, to illustrate, as an illustration, to demonstrate.*
6. **Result** – słowa i wyrażenia wprowadzające treści będące konsekwencją informacji zawartych w poprzednich zdaniach, np.: *accordingly, now, as a result, so, as a consequence, so that, because of, the consequence is, consequently, the result is, for this/that reason, then, hence, therefore, in order that, thus.*
7. **Reformulation** – elementy wprowadzające przeformułowanie treści, wyrażenie czegoś w inny sposób, np.: *better, in other words, in that case, rather, that is, that is to say, to put it (more) simply.*
8. **Replacement** – formuły sygnalizujące możliwość przedstawienia alternatywy, innego punktu widzenia, np.: *alternatively, another possibility would be, better/worse still, on the other hand, the alternative is.*
9. **Contrast** – elementy umożliwiające różnicowanie zjawisk, np.: *by (way of) contrast, conversely, in comparison, on the contrary, (on the one hand)... on the other hand.*
10. **Concession** – zwroty wskazujące, że nadawca przyjmuje przedstawiony punkt widzenia z zastrzeżeniami bądź wątpliwościami, np.: *admittedly, in spite of, after all, naturally, nevertheless, although, although this may be true, nonetheless, at the same time, notwithstanding, besides, only, despite, still, doubtless, under certain circumstances, even if/though, up to a point, even so, while, however.*

Warto wspomnieć, iż na gruncie rzeszowskim powstała obszerna w przykłady publikacja, skrypt dla studentów filologii angielskiej, pt. *A Thematic Guide to English Interactional Gambits* autorstwa Anny M. Pietrzykowskiej i Grzegorza A. Kleparskiego, zawierająca dialogi z użyciem wyrażen otwierających rozmowę, podtrzymujących konwersację, wprowadzających temat, pytania, prośby o wyjaśnienie, wskazujących na przyczyny zjawisk, oferujących rozwiązanie, ułatwiających wprowadzenie opinii, przykładów, wyjątków, porad, wyrażających aprobatę lub dezaprobatę wobec treści komunikatu, a także wyrażen sygnalizujących odmowę,

sympatię wobec rozmówcy lub jej brak, ponadto formuł umożliwiających wprowadzenie hierarchii ważności wśród przekazywanych treści. Ciekawym zabiegiem zastosowanym przez autorów książki jest określenie każdej podanej frazy zgodnie ze stylem języka. Zatem każdemu kontekstowi towarzyszy oznaczenie odpowiadające określeniom: ☹ ☹ dla *formal* (styl oficjalny/formalny), ☹ ☺ *slightly formal* (styl nieznacznie oficjalny/formalny) oraz ☺ ☺ *informal* (styl nieoficjalny/nieformalny) [Kleparski, Pietrzykowska 2010: 17], co ma ogromne znaczenie w nauce języka obcego. Dostarcza bowiem wiedzę na temat dostosowania stylu języka do sytuacji, w jakiej znajdują się rozmówcy.

### 3. Uczniowski warsztat pisania i komunikowania się w języku polskim

Językoznawcy zaczęli wskazywać na ważną rolę, jaką pełnią wyrażenia organizujące tekst w wielu sytuacjach komunikacyjnych, od języka potocznego po literaturę naukową, jak również w translatoryce. Rezultaty badań lingwistów zaprzeczają przekonaniom, że metatekst burzy linearny porządek wypowiedzi. Bogactwo literatury obcej staje się wyzwaniem dla polskiego językoznawcy, aby prowadzone w tym kierunku badania wykorzystać w metodyce nauczania i stworzyć praktyczne opracowania dla uczniów oraz studentów do nauki kreatywnego pisania, kształcenia umiejętności tworzenia tekstów o wysokim stopniu spójności.

Przeprowadzona przeze mnie analiza elementów metatekstowych w dyskursie elektronicznym może stanowić leksykon wyrażen i słów używanych w komunikacji codziennej, który warto uzupełnić i wykorzystać w przygotowaniu skryptów dla uczniów i studentów zainteresowanych tworzeniem przejrzystych, poprawnych i spójnych tekstów. Wskazuję na te elementy polskiego leksykonu metatekstowego, które pozwalają nadawcy pełnić rolę przewodnika po tekście. Mogłyby okazać się przydatne w pracy nad uczniowskim skrypcem zawierającym wskazówki do poprawnej organizacji tekstów o różnym zastosowaniu. Przykłady można mnożyć, oto niektóre z nich:

1. **Wyrażenia metatekstowe porządku logicznego wypowiedzi** – są niezbędne w porządkowaniu tekstu, ułatwiają wówczas jego percepcję (np.: *Mam pytanie; jeśli chodzi o...; co do...; á propos*); wprowadzają składnię wyliczenia, służą hierarchizacji wypowiedzi (np.: *po pierwsze; po drugie; z kolei; natomiast; co więcej; ponadto; oprócz tego; z drugiej strony*); określają związki między fragmentami zdań, dają możliwość wprowadzenia bardziej i mniej ważnych według nadawcy informacji, a także informacji o charakterze dygresji (np.: *przede wszystkim; co warto podkreślić; co ważne; nawiasem mówiąc*); istotną rolę pełnią również w otwieraniu i zamykaniu dialogu, w tym we wprowadzaniu podsumowań i wniosków (np.: *w sumie; podsumowując*); ich niezbędna rola opiera się na kształtowaniu tekstów jasnych, zrozumiałych i spójnych.

2. **Wyrażenia metatekstowe wprowadzające wypowiedzi o treści epistemicznej** – nadają wypowiedzi, również tej zapisywanej na łączach elektronicznych, formę dyskusji, pozwalają nadawcy ustosunkować się do przekazywanych treści (np.: *Jestem przekonany, że; z pewnością; na pewno; najpewniej; niewątpliwie; zdecydowanie; wprawdzie; prawdą jest; sądzę, że; prawdopodobnie; przypuszczam; możliwe, że; niewykluczone, że; chyba; wątpię, że*); poprzez „drugą linię tekstu” w postaci tych wyrażen rozmówca „przemycza” pewne treści, sterując po części odbiorem tekstu; zwroty te pozwalają odciąć się od autorstwa pewnych informacji (np. *rzekomo*) i pełnić autorowi rolę przewodnika po tekście.
3. **Wyrażenia metatekstowe ustalające ekwiwalencję i quasi-ekwiwalencję wewnątrz tekstu** – ułatwiają precyzowanie wniosków i opinii; są narzędziem wprowadzającym przeformułowanie (np.: *innymi słowy; mówiąc inaczej*); za ich pomocą można sygnalizować informacje uogólniające (np. *uogólniając; ogólnie rzecz ujmując; mówiąc krótko/zwięźle*) lub szczegółowe (np.: *mówiąc dokładniej; precyzując*); ustalenie quasi-ekwiwalencji pozwala w szczególności przekazać coś prościej (np. *mówiąc łatwiej / prościej*), wytłumaczyć zawilości. Wiele na ten temat napisała Urszula Gajewska w książce pt. *Metatekstemy w języku nauk ścisłych*, udowadniając, jak ważną rolę pełnią one w prowadzeniu jasnego, zrozumiałego wykładu z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych.
4. **Wyrażenia metatekstowe wskazujące na źródło informacji** – sygnalizują wprowadzanie wypowiedzi subiektywnych, własnych opinii (np. *sądzę, że; uważam, że; według mnie; z tego, co wiem*); wskazują na relacje intertekstualne, czyli wprowadzają informacje na temat źródła podanej wiedzy, ich różnorodność świadczy o szerokich możliwościach w przekazywaniu treści, od operatorów wskazujących na konkretnych autorów (np. *według X; powołując się na X*) po sformułowania ustalające wspólną wiedzę rozmówców (np. *jak wiadomo; jak wiemy; jak mówi przysłowie*).
5. **Wyrażenia metatekstowe o funkcji fatycznej** – służą tworzeniu ramy tekstu, wprowadzają początek i koniec wypowiedzi, ułatwiają podtrzymanie kontaktu, „podgrzewanie” kanału komunikacyjnego i sygnalizują wygaszanie rozmowy (np.: *Witajcie; rozumiesz?; tak, zgadzam się; będę kończyć*); zwroty adresatywne w dyskusji z dużą liczbą rozmówców pozwalają uniknąć nieporozumień i wprowadzają pozytywną atmosferę w konwersacji (np.: *Mario; kochane mamy*).

Wzorem zacytowanych broszur anglojęzycznych w kształceniu humanistycznym istotne jest przedstawienie kontekstów z użyciem poszczególnych formuł organizujących przekaz, a także zastosowanie odpowiednich ćwiczeń utrwalających poprawność użycia poszczególnych słów i fraz.



## Podsumowanie

Kryzys myślenia, czytania ze zrozumieniem, kryzys budowy zdania, szybka rezygnacja z wysiłku intelektualnego to tendencje, które są znakiem obecnych czasów. Wynika to z wszechobecnej interaktywności mediów i ich edukacji pozorowanej, jak również z braku kontaktu z tekstem drukowanym. Rzadkością staje się wśród młodzieży chęć „podglądania mistrzów”:

„Niezależnie od tego, czy dojrzewamy społecznie i literacko w samotności, czy też w jazgocie środowiskowych i rówieśniczych bodźców, czytanie wysuwa się na plan pierwszy, a historia literatury podsuwa rozmaite modele wypowiedzania się” [Maliszewski 2011: 39–40].

Dlatego też cenne są publikacje, których jest jeszcze niewiele na polskim rynku wydawniczym, o charakterze podręczników dla autorów od strony organizacji tekstu, a także inspiracji oraz rozwijania talentów. Obok książek Joanny Wryczy-Bekier na temat kreatywnego pisanie i tworzenia profesjonalnych testów dla Internetu [Wrycza-Bekier 2010] warto przywołać przetłumaczoną na język polski książkę amerykańskiej pisarki, dziennikarki i nauczycielki pisanie Brendy Ueland pt. *Jeśli chcesz pisać. Książka o sztuce, niezależności i duchu* przeznaczoną dla tych, którzy pragną, by pasja pisanie podążała we właściwym kierunku. Autorka, pisząc o inspiracjach, talencie i pomysłach, przywołuje postaci Williama Blake’a, Lwa Tołstoja, Fiodora Dostojewskiego, Vincenta van Gogha, Amadeusza Mozarta. Warto w tym miejscu przypomnieć teorię, której hołdował Ryszard Kapuściński, że trzeba przeczytać tysiące cudzych zdań, aby napisać jedno własne.

Podsumowując, przykłady i propagowanie praktyki pisanie, np. w formie warsztatów, zebranie oraz podanie odpowiednich wzorów i ćwiczeń na organizację spójnego tekstu stanowiłyby ważny element kształcenia humanistycznego.

## Literatura

- Chmielecki K., 2009, *Tekst w sieci obrazów. Internet jako medium zapośredniczonej komunikacji wizualnej* [w:] *Komunikowanie (się) w mediach elektronicznych. Język, edukacja, semiotyka*, red. G. Ptaszek, M. Filiciak, Warszawa, s. 298–313.
- Fiut I., 2011, *Konwergencja mediów a komunikowanie* [w:] *„Stare” media w obliczu „nowych”, „nowe” w obliczu „starych”*, Kraków, s. 13–26.
- Gajek E., 2008, *Edukacja językowa w społeczeństwie informacyjnym*, Warszawa.
- Gajewska U., 2004, *Metatekstemy w języku nauk ścisłych*, Rzeszów.
- Jak zostać pisarzem. Pierwszy polski podręcznik dla autorów*, 2011, red. A. Zawada, Wrocław.
- Kleparski G.A., Pietrzykowska A.M., 2010, *A Thematic Guide to English Interactional Gambits*, Rzeszów.
- Kuziak M., 2005, *Jak mówić, rozmawiać, przemawiać?*, Bielsko-Biała.
- Kuziak M., Rzepczyński S., 2007, *Jak pisać?*, Bielsko-Biała.

- Lisowska-Magdziarz M., 2009, *Medialne reprezentacje wiedzy* [w:] *Komunikowanie (się) w mediach elektronicznych. Język, edukacja, semiotyka*, red. G. Ptaszek, M. Filiciak, Warszawa, s. 186–203.
- Maliszewski K., 2011, *Jak oni zostali pisarzami* [w:] *Jak zostać pisarzem*, Wrocław, s. 25–46.
- Osuchowska D., Kleparski G.A., 2009, *The Rudiments of Academic Writing*, Rzeszów.
- Ożóg K., 2011, *Współczesne problemy kształcenia humanistycznego (zarys problematyki)*, „Słowo. Studia językoznawcze”, nr 2, s. 153–166.
- Piechota M., 2009, *Pułapki edutainment (na przykładzie programu „Clever. Widzisz i wiesz”)* [w:] *Komunikowanie (się) w mediach elektronicznych. Język, edukacja, semiotyka*, red. G. Ptaszek, M. Filiciak, Warszawa, s. 204–222.
- Ueland B., 2009, *Jeśli chcesz pisać. Książka o sztuce, niezależności i duchu*, Kraków.
- Wrycza-Bekier J., 2010, *Webwriting: profesjonalne tworzenie tekstów dla Internetu*, Gliwice.
- Wrycza-Bekier J., 2011, *Kreatywna praca dyplomowa. Jak stworzyć fascynujący tekst naukowy*, Gliwice.
- Żydek-Bendarczuk U., 2005, „*Język, tekst i hipertekst*” – analiza czatów w „*Rowerze Błażeja*” [w:] *Język @ multimedia*, red. J. Stasienko, A. Dytman-Stasienko, s. 17–26.

### Strony internetowe

- [https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4\\_writingskills/writing\\_tuts/linking\\_LL/sentence.html](https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4_writingskills/writing_tuts/linking_LL/sentence.html) – Tabela 1.
- [https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4\\_writingskills/writing\\_tuts/linking\\_LL/subordinators.html](https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4_writingskills/writing_tuts/linking_LL/subordinators.html) – Tabela 2.
- [https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4\\_writingskills/writing\\_tuts/linking\\_LL/linking3.html](https://www.dlsweb.rmit.edu.au/lsu/content/4_writingskills/writing_tuts/linking_LL/linking3.html) – Tabela 3.
- [http://www.flinders.edu.au/slc\\_files/Documents/Brochures/linking\\_words\\_phrases.pdf](http://www.flinders.edu.au/slc_files/Documents/Brochures/linking_words_phrases.pdf) - Linking words and phrases

### THE USE OF SELECTED ELEMENTS OF METATEXTUAL LEXICON IN HUMANITIES STUDIES

#### Summary

The aim of the article is to signalize particular solutions dedicated to Polish humanities studies. Linguists as well as teachers note the problems in Polish education: the crisis of reading, learning and sentence building. The author points out the phenomena of *edutainment* and *convergence culture* in media. These occurrences cause that contemporary electronic generation perceives mainly pictures and uses them to communicate. The lack of contact with written language, i.e. the literature, causes the problem of understanding reading. The author proposes to use the Anglo-Saxon model of teaching *creative writing* in Polish language and gives the examples of Polish linking devices as an essential tool to create correct, clear and coherent texts.